

state regulation of land market relations and the ways to improve it.

Keywords: government regulation, economic mechanism, land relations, land inventory, government regulation agents.

Дата надходження до редакції: 13.09.2013 р.

Рецензент: д.е.н., професор Ступень М.Г.

УДК 332.1: 640. 5

ЗДРАВНИЦІ ЯК ВАЖЛИВИЙ СУБ'ЄКТ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ ГАЛУЗІ: СУЧАСНИЙ СТАН

Р. Р. Тіміргалєєва, д.е.н, професор

О. К. Ланковська, асистент

РВНЗ «Кримський гуманітарний університет»

В статті розглянуто основні поняття й визначення здравниці. Доведено, що здравниці є важливим суб'єктом регіонального ринку санаторно-курортної галузі. Надане визначення здравниці останнього покоління, що може стати підґрунтям розвитку теоретичних основ управління санаторно-курортною галуззю.

Ключові слова: здравниця останнього покоління, санаторно-курортні заклади, рекреант, санаторно-курортний продукт, регіональний ринок санаторно-курортних послуг.

Постановка проблеми. В Україні санаторно-курортна справа є одним із найдавніших видів рекреації. З XIX ст. відомі кліматичні курорти Південного узбережжя Криму, бальнеологічні курорти Передкарпаття та Закарпаття, Поділля, Полтавщини, грязьові курорти Криму та Одещини, які зазнали особливого розвитку у XX ст. Система санаторно-курортних закладів розвивалась в межах державної системи охорони здоров'я, її послуги були соціально орієнтованими і достатньо дешевими для громадян (за рахунок фонду соціального страхування та інших джерел фінансування). Але недостатньо розвинена матеріально-технічна база галузі, її низька пропускна спроможність і застаріле обладнання, навіть при високій кваліфікації персоналу і досконалості методик профілактики та лікування, робила санаторно-курортні заклади важкодоступними для більшості населення.

В ринкових умовах сьогодення санаторно-курортна галузь країни зазнає структурних змін. В першу чергу вони торкнулися організаційно-управлінських засад: зростаюча комерціалізація діяльності, вихід на ринок санаторно-курортної пропозиції, подальша сегментація даного ринку відповідно до змін попиту обумовили зміну форм власності (зокрема, розширилась колективна та приватна складові) та управлінської структури.

АР Крим є провідним санаторно-курортним регіоном України, в здравницях якого проходять курс санаторного лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань як населення України, так і гості ближнього й дальнього зарубіжжя. Розвиток санаторно-курортної галузі в АРК залишається одним із пріоритетних напрямів. Про важливість питання свідчить і сформульована на державному рівні стратегічна мета державної політики у сфері діяльності курортів – створення умов для поліпшення стану здоров'я, продовжен-

ня тривалості життя та періоду активного довголіття населення, упровадження здорового способу життя шляхом формування та розвитку ефективного, прибуткового та конкурентоспроможного на світовому ринку курортного комплексу.

У зв'язку з цим, реформування санаторно-курортної галузі повинне базуватися, з одного боку, на удосконаленні фінансово-економічних механізмів відтворення курортно-рекреаційного потенціалу, створенні доступного та ефективного ринку санаторно-курортних та оздоровчих послуг для максимального задоволення потреб населення, з іншого - на проведенні роздержавлення та приватизації санаторно-курортних закладів, заохочення конкуренції та оптимізації управління цими закладами.

Актуальність даного дослідження визначається тим, що Україна і, в тому числі, Автономна Республіка Крим має великі рекреаційні ресурси, до яких належать географічні об'єкти, що використовуються чи можуть бути використані для відпочинку, туризму, лікування, оздоровлення населення. Але сучасний стан господарювання вітчизняних підприємств санаторно-курортної галузі характеризується нестійкими тенденціями функціонування, що в основному обумовлюється сезонними коливаннями попиту, недостатнім рівнем якості обслуговування та організаційним консерватизмом процесу управління. Крім того, влада Криму поставила завдання переорієнтувати відпочинок у Криму з пляжного на санаторно-курортне. Однак, на сьогоднішній день переважна більшість здравниць регіону надає комплекс рекреаційних послуг, із яких лікувальний напрямок мають лише третина санаторно-курортних установ. У санаторно-курортній галузі регіону залишається ряд проблемних питань, вирішення яких потребує проведення певних теоретико-методологічних досліджень, спрямованих на нау-

кове осмислення змін у структурі санаторно-курортного комплексу регіону та його завдань. При цьому важливим є питання визначення ключового поняття санаторно-курортної галузі - «здравниця», яке лежить в основі будь-якого напрямку дослідження організації діяльності цього важливого сектору регіональної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Лікування й оздоровлення людей – винятково важливе соціальне завдання. Його актуальність в Україні зростає у зв'язку з різким погіршенням демографічної ситуації, чорнобильською катастрофою, забрудненням у багатьох регіонах навколишнього середовища.

Санаторно-курортне господарство переважно створюється в місцях зосередження сприятливих рекреаційних ресурсів, лікувальні та оздоровчі властивості яких мають територіальні особливості. Це визначає спеціалізацію санаторно-курортних регіонів на наданні певних видів лікувальних чи відпочинкових послуг.

Санаторно-курортна діяльність за своєю специфікою стала предметом дослідження багатьох українських вчених, серед яких праці Любіцевої О.О., Павлова В.І., Черчика Л.М., Фоменко Н.В., Артюхової І.В., Казачковської Г.В., Коніцевої Н. Й. та різнопланові статті з сучасних економічних та організаційних питань в сфері санаторно-курортної справи. Наукові уявлення щодо організації діяльності підприємств санаторно-курортної галузі в загалі, й здравниць в частково-

сті, розвинені в різнопланових дослідженнях: частина фахівців розглядають дане питання в рамках курортології, П.О. Масляк, А.Н. Разумов, Е.Е. Сухарев, І.С. Барчуків, частина з них в межах туризму, С.Ю. Цьохла, Н.В. Чорненко, та ін. У наукових роботах А.М. Ветітнева та інш. дане поняття розглядається в розрізі маркетингу. Аналіз публікацій даних авторів показав, що в своїй більшості вони підходять до визначення підприємств, що представляють санаторно-курортний комплекс, з точки зору соціального аспекту. Разом із тим сучасні умови, в яких сьогодні знаходиться АР Крим, вимагають ринкових підходів, в тому числі й до визначення поняття здравниць та їх місця і ролі в розвитку економіки регіону. Це визначило мету даного дослідження.

Мета публікації. Визначитися з поняттям «здравниця» й довести важливість цього суб'єкту регіональної економіки в забезпеченні діяльності санаторно-курортної галузі регіону.

Основний матеріал дослідження. Мета санаторно-курортної діяльності полягає в забезпеченні якісного лікування і відпочинку людей – основної продуктивної сили країни. Завдання санаторно-курортної діяльності полягають у мобілізації ресурсів здравниць на підвищення якості наданого санаторно-курортного продукту. На сьогоднішній день одним із найбільш перспективних видів туризму в Україні є оздоровчий туризм [7; с. 58].

Таблиця 1

Питома вага категорій туристів за видами туризму, %

№	Вид туризму	Питома вага, %	Основна вікова градація
1.	Відпочинок на морі	26%	без обмежень
2.	Екскурсії	18%	25-40
3.	Оздоровчий туризм	20%	31-55
4.	Спортивний туризм	8%	20-41
7.	Інші види туризму	28%	
Всього:		100	

Останнім часом ринок санаторно-курортних послуг регіону зазнає змін. Як вважає ряд фахівців, традиційні санаторні курорти перестають бути місцем лікування і відпочинку осіб похилого віку, а стають поліфункціональними оздоровчими центрами, розрахованими на широке коло рекреантів. Трансформація санаторно-курортного комплексу обумовлена зміною характеру попиту на лікувально-оздоровчі послуги. В основному даний сегмент представлений середнім віком (табл. 1), сюди входять споживачі, які віддають перевагу активному відпочинку і часто обмежені в часі. Це також підтверджується результатами опитування потенційних і реальних споживачів санаторно-курортного продукту, де найпоширенішим питанням у рекреантів є питання щодо можливості об'єднання лікування та активного відпочинку в оздоровниці [9]. На думку багатьох експертів, споживачі такого типу будуть головними клієнтами здравниць.

На сучасному ринку туристичних послуг відбувається еволюція пекідж-турів у бік зменшення в них набору послуг. До цього скорочення штовхає гостра конкуренція, адже у боротьбі за клієнта кожний намагається встановити більш привабливі ціни [7; с. 88]. Таж сама тенденція простежується й на ринку санаторно-курортних послуг автономії, де, незважаючи на існуючий попит, здравниці все ж таки примушені ринковими обставинами виключати з пакету основних послуг саме лікувальні послуги, оскільки вони потребують необхідності утримання значної кількості медичного персоналу та наявності сучасного працездатного обладнання. Тож керівництво такими закладами, виключаючи лікувальні послуги, йде самим простим шляхом до зменшення своїх витрат і одержання прибутку – за рахунок надання певного рівня комфорту в номерах, анімаційних розважальних послуг, спортивного оснащення тощо.

Як показало дослідження, однією з головних причин таких змін у переорієнтації здравниць є скорочення їх традиційної підтримки з боку держави. Здравниці змушені диверсифікувати свій продукт, щоб вийти на нові сегменти споживчого ринку та залучити додаткових споживачів санаторно-курортного продукту.

Не дивлячись на те, що поняття «здравниця» є ключовим в санаторно-курортній сфері, на сьогоднішній день немає визначення, що відбивало би його сутність з врахуванням сучасних умов.

У великому тлумачному словнику російської мови С.А. Кузнєцова, здравниця - заклад для лікування і відпочинку (санаторій, будинок відпочинку, пансіонат і т. п.). Сучасний тлумачний словник російської мови Т.Ф. Єфремової дає визначення здравниці як установи для лікування і відпочинку (санаторій, будинок відпочинку тощо). У тлумачному словнику російської мови С.І. Ожегова, Н.Ю. Шведової, здравниця - це загальна назва санаторіїв, будинків відпочинку. Д.Н. Ушаков визначає значення поняття здравниці як синонім санаторію [10]. Практично у всіх наведених визначеннях виділялися поняття: «дитячі здравниці», «здравниці для туберкульозних», «Кримські здравниці». Розглянуті визначення не відображають поняття здравниці як економічної категорії.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2001 № 805, санаторно-курортний заклад - це заклад охорони здоров'я [2]. У свою чергу, до закладів охорони здоров'я згідно наказу Міністерства охорони здоров'я України від 28 жовтня 2002 року N 3851 «Про погодження Переліків закладів охорони здоров'я», відносяться санаторно-курортні заклади: бальнеологічна лікарня (у т.ч. дитячу), грязелікарня (у т.ч. дитячу), дитячий оздоровчий центр, курортна поліклініка, міжнародний дитячий медичний центр, санаторій (у т.ч. дитячий, однопрофільний, багатпрофільний, спеціалізований), санаторій для дітей з батьками, санаторій - профілакторій.

Як бачимо, дані поняття ідентифікуються з поняттям «санаторій» (від лат. *Sano* «лікую, зціляю»), що являє собою лікувально-профілактичний заклад, в якому для лікування і профілактики захворювань застосовують головним чином природні фактори (клімат, мінеральні води, лікувальні грязі, морські купання тощо) в поєднанні з лікувальною фізкультурою, фізіотерапією і раціональним харчуванням (дієтою) при дотриманні певного режиму лікування і відпочинку. Що ж стосується санаторіїв-профілакторіїв, то вони організуються поблизу від промислових підприємств для працюючих [3]. З наданого визначення випливає, що діяльність санаторіїв і, в тому числі, санаторіїв-профілакторіїв спрямована на надання повноцінних лікувально-профілактичних послуг споживачам, а відпочинок в них займає другорядне місце.

Відповідно до Закону України «Про курорти» ст. 22 «Санаторно-курортні заклади - це заклади охорони здоров'я, що розташовані на територіях курортів и забезпечують надання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природніх лікувальних ресурсів. Санаторно-курортна установа забезпечує санаторно-курортне лікування відповідно до сучасних вимог медичної науки, методик комплексної терапії відновного лікування та використання наявної матеріальної бази закладу, для чого там проводиться комплексне і повноцінне лікування, медична реабілітація та профілактика захворювань з максимальним використанням природних лікувальних ресурсів, традиційних і нетрадиційних методів відновного лікування з метою закріплення результатів, досягнутих на госпітальному етапі, ліквідації залишкових явищ оперативних втручань, травм і т.п.» [1]. У законі зроблено акцент на існуючі етапи надання медичних послуг, відповідно до яких організовується побудова фактично всієї лікувально-оздоровчої галузі. Виділяють три основних етапи надання медичних послуг для населення: діагностичний, лікувально-оздоровчий та реабілітаційний. Фахівці в галузі медицини відзначають, що всі етапи взаємопов'язані, взаємозумовлені й доповнюють один одне і при виникненні певних проблем у ході реалізації будь-якого з даних етапів погіршується якість надання медичних послуг в цілому. У санаторно-курортній сфері надання послуг повинні існувати всі три етапи надання медичної допомоги, оскільки діяльність оздоровниць спрямована насамперед на надання повноцінних медичних послуг.

Е.Е. Сухарєв надає наступне визначення санаторно-курортним організаціям - «...підприємства, установи, організації різної форми власності та відомчої належності, розташовані як на території курортів, лікувально-оздоровчих місцевостей, так і за їх межами, що здійснюють лікувальну та оздоровчу діяльність з використанням природних лікувальних факторів» [6; с. 221]. Як бачимо, автор також розглядає термін, з точки зору тільки цільового призначення.

І.С. Барчуков розглядає санаторно-курортні підприємства як складну соціально-економічну систему, галузь економіки невиробничої сфери, основна функція якої полягає в забезпеченні людини повноцінним лікуванням та оздоровчим відпочинком. Даний автор визначає місце здравниць у галузевій структурі господарства країни і зауважує на їх соціальній спрямованості [4; с. 10].

На жаль в процесі диверсифікації санаторно-курортного продукту в об'єктивних умовах трансформації регіональної економіки спостерігаються такі тенденції: частина здравниць не відповідає сучасним вимогам ринку за якістю обслуговування рекреантів і стає неконкурентоспроможною,

інша – навпаки, зосереджуючись на наданні додаткових послуг перестає виконувати основні функції з надання медичних послуг, розриває вищевказані етапи надання медичної допомоги, тим самим погіршуючи якість наданого продукту, або взагалі реорганізується в готелі. Безумовно, що в сучасних умовах ринкової економіки, включення до санаторно-курортного продукту різноманітних додаткових послуг (розважальних, спортивних, пізнавальних тощо) є об'єктивною необхідністю для функціонування оздоровниць. У той же час, як показує дослідження, є нагальна потреба в збереженні лікувальних функцій здравниць, а для цього слід пам'ятати про цільове призначення санаторно-курортної галузі, що полягає в забезпеченні якісного лікування і відпочинку рекреанта.

На сьогоднішній момент не спостерігається теоретичного осмислення цього процесу, всі вищевказані дії здійснюються стихійно, структура попиту на курортні послуги не вивчається, а формування рекреаційної пропозиції не враховує зміни в потребах рекреантів. Таке положення справ в санаторно-курортній сфері відображає перехідний характер відносин виробництва та споживання послуг в напрямку від безкоштовної пільгової медицини до їх функціонування на комерційній основі. Такий перехід потребує радикальних змін в управлінні та організації діяльності здравниць, що відповідають новим економічним, політичним і соціальним реаліям.

На наш погляд, кон'юнктура сучасного світового ринку вимагає від здравниці максимальної задоволеності рекреантів шляхом надання більш якісного санаторно-курортного продукту, ніж конкуренти, необхідності створення конкурентної переваги в здравницях за рахунок унікальності природного фактора в порівнянні з іншими загальнодоступними в будь-яких умовах лікувальними факторами, використання сучасних технологій

при наданні базових послуг.

Зважаючи на вищеозначене, пропонується визначення здравниці, яке більш точно відповідає сучасним реаліям ринку, дозволить розкрити суть здравниці останнього покоління та ляже в основу основних документів, які регулюватимуть діяльність санаторно-курортної галузі регіону.

Тож здравниці - це підприємства, установи, організації різної форми власності, діяльність яких спрямована на задоволення потреб цільових специфічних груп в одержанні високоякісного санаторно-курортного продукту, (шляхом комплексного надання діагностичних, лікувально-оздоровчих, реабілітаційних послуг з використанням природних лікувальних факторів, з застосуванням сучасних технологій і наданням повноцінних рекреаційних послуг).

Висновки. В даний час санаторно-курортна справа в Україні зазнає структурних змін. У першу чергу вони торкнулися організаційно-управлінських засад: зростаюча комерціалізація діяльності, вихід на ринок санаторно-курортної пропозиції, подальша сегментація даного ринку відповідно до змін попиту, зміна форм власності (розширилася колективна і приватна складові) та управлінської структури. Сучасна кон'юнктура ринку вимагає не тільки більш точного тлумачення поняття «здравниця», яке має відображати специфіку цільової аудиторії, але й більш чіткого визначення переліку саме тих медичних послуг, які потребує певна цільова аудиторія, забезпечення належної їх якості під час обслуговування рекреантів, що в підсумку сприятиме підвищенню конкурентоспроможності окремого суб'єкту санаторно-курортної галузі регіону та його розвитку. Тільки за таких умов буде сформовано здравницю останнього покоління, що відображатиме тенденції сьогодення й може стати підґрунтям розвитку теоретичних основ управління санаторно-курортною галуззю.

Список використаної літератури:

1. Про курорти: Закон України № 3370IV від 19 січня 2006 (із змінами і доповненнями, внесеними Законом України).
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2001 року № 805 Про затвердження Загального положення про санаторно-курортному закладі (із змінами та доповненнями станом на 11.10.2002 р.).
3. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 28 жовтня 2002 року N 385 «Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я».
4. Барчуков И. С. Санаторно-курортное дело: учеб. пособие. / Барчуков И. С. – М. : Издательство: ЮНИТИ-ДАНА, 2006 г. – 303 с.
5. Ветитнев А.М. Маркетинг санаторно-курортных услуг: учеб. пособие для вузов. / Ветитнев А. М. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 368 с.
6. Сухарев Е. Е. Курортное дело: учеб. пособие. / Сухарев Е. Е.. – М. : Издательство «Омега-Л» 2009. -224 с.
7. Михайліченко Г. І. Організація туристичних подоожей: навч. посіб. / Г. І. Михайліченко, А. Ю. Єременко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. – 392 с.
8. Официальный сайт Ассоциации курортов Крыма [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.resorts-crimea.com.ua/>
9. Офіційний сайт ПрАТ «УКРПРОФОЗДОРОВНИЦЯ» [Електронний ресурс]. – Режим доступа:

<http://ukrzdrazv.com/uk/about>

10. Сайт «Энциклопедии и словари». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://enc-dic.com/academic/Zdravnica-9042.html>.

В статье рассмотрены основные понятия и определения здравницы. Доказано, что здравницы являются важным субъектом регионального рынка санаторно-курортной отрасли. Дано определение здравницы последнего поколения, что может стать основой развития теоретических основ управления санаторно-курортной отраслью.

Ключевые слова: здравница последнего поколения, санаторно-курортные учреждения, рекреант, санаторно-курортный продукт, региональный рынок санаторно-курортных услуг.

The article describes the basic concepts and definitions resorts. Proved that the health resorts are an important subject of the regional market sanatorium branch. The definition of health resorts of the last generation that can be the basis of theoretical foundations of management sanatorium industry.

Keywords: health resort of last generation, health resorts, recreants, the sanatorium product, regional market sanatorium services.

Дата надходження до редакції: 13.03.2013

Рецензент: д.е.н., професор Чупис А.В.

УДК 338.43.01 : 658

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ПАРАДИГМА ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

О. М. Николук, к.е.н., Житомирський національний агроекологічний університет

Обґрунтовано існування об'єктивної необхідності використання принципів інституціональної теорії в якості методологічної основи дослідження підприємств. Розроблено концептуальну модель структури підприємства у межах інституціонального середовища. Досліджено механізм еволюції підприємств.

Ключові слова: інституціональна теорія, еволюція, концептуальна модель, невизначеність, трансакційні витрати.

Постановка проблеми. Будь-яка суспільна наука складається із сукупності теорій, які, в свою чергу, ґрунтуються на законах функціонування та розвитку соціально-економічних систем. Соціально-економічні системи складаються із елементів, що взаємодіють між собою з метою досягнення визначеної мети. Під останньою слід розуміти бажаний стан системи (наприклад, стан, за якого рівень конкурентоспроможності, ефективності буде максимальний). Перехід соціально-економічних систем з одного стану в інший передбачає зміни їх внутрішнього середовища, а саме: властивостей елементів системи, їх структури, характеру взаємодії. Очевидно, що будь-яка із перелічених трансформацій або їх сукупність в кінцевому підсумку призведе до зміни самої системи. Це пояснюється наявністю взаємозв'язків між її компонентами. При цьому адекватність рішення щодо змін у системі напряму залежить від того, наскільки правильно будуть визначені наслідки різних варіантів змін в системі. З огляду на те, що в основі перетворення систем лежить взаємодія її елементів, розуміння такої взаємодії дасть змогу пов'язати вхідні впливи (зміни внутрішнього середовища системи) та вихідні результати (новий стан системи). Прояв взаємозв'язків між процесами та явищами, їх якісними та кількісними характеристиками набу-

ває вигляду законів. Відтак, окреслення процесу розвитку соціально-економічних систем, що наразі є центральним завданням економічної науки, потребує ідентифікації економічних законів та їх представлення в адекватній формі.

Закони описують лише одну із сторін функціонування систем. Тому окремий закон або закономірність не може лежати в основі ґрунтовних системних досліджень та прогнозів. Як зауважив радянський філософ Г. Рузавин, пошук окремих ізольованих законів у кращому випадку характеризує нерозвинуту, дотеоретичну стадію формування науки [6, с. 163]. Проте, їх сукупність слугує базою для побудови адекватної моделі процесу функціонування та розвитку системи, переходу її з одного стану в інший. Така сукупність має бути, по-перше, повною, а, по-друге, істинною. Наприклад, на основі існуючої системи економічних законів не можливо спрогнозувати факт виникнення фінансово-економічних криз, періодичні обвали біржових курсів, їх масштаби та наслідки. Як відмічає В. Дементьєв, «відомі складності перехідної економіки (зниження виробництва, інфляція тощо) розглядаються зазвичай як провал теоретичних моделей економічної політики, в основі якої лежала неокласична економічна теорія» [3, с. 19–20]. Такий провал, в тому числі, пояснюється і відсутністю системи